

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
ИСТОРИЯ НА ОТЕКВАНИЯТА
НА ЕДНО ИМЕ

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Откъснати във времето и в пространството, един бог, един сън и един мъж, който е луд, а не го знае, повтарят едно неясно изявление; да разкажа и да претегля тези думи и техните две отекувания е целта на тази страница.

Първообразният урок е прочут. Отбелязва го трета глава от втората Мойсеева книга, наречена Изход. Четем там, че един овчар, Мойсей, автор и главен герой на книгата, попитал Бог за Неговото Име и Той му рекъл: *Аз съм Оня, Който съм*. Преди да изследвам тези тайнствени думи, може би не е излишно да припомня, че за магическото мислене, или примитивното, имената не са произволни символи, а жизнена част от онова, което определят^[1]. Така австралийските туземци получават тайни имена, които не трябва да бъдат чути от хората на съседното племе. Сред древните египтяни преобладавал аналогичен обичай — всеки човек получавал по две имена: малкото име, известно на всички, и истинското или голямото име, което бивало пазено в тайна. Според окултната литература много са опасностите, заплашващи душата след смъртта на тялото — да забрави своето име (да изгуби своята самоличност) е може би най-голямата. Също тъй има значение познаването на истинските имена на боговете, на демоните и на вратите за другия свят^[2]. Пише Жан Вандие: „Достатъчно е да знаете името на едно божество или на едно обожествено създание, за да го държите във ваша власт.“ (*Египетската религия*, 1949) Де Куинси по същия начин ни припомня, че било тайна истинското име на Рим; в последните дни на републиката Квинт Валерий Соран допуснал кощунството да го разкрие и умрял екзекутиран...

Дивакът крие своето име, за да не бъде то подложено на магически действия, които биха могли да убият, да подлудят или да поробят неговия обладател. В разбиранията за клевета и хула съществува това суеверие или неговата сянка — не търпим със звука на нашето име да се свързват известни думи. Маутнер е анализирал и бичувал този умствен навик.

Мойсей попитал Господ кое е истинското Негово име: не ставало дума, видяхме го, за любопитство от филологически порядък, а да се провери кой е Бог или, по-точно, какво е. (В IX век Ериугена ще пише, че Бог не знае кой е, нито какво е, защото не е нито какво, нито кой.)

Какви тълкувания подбудил страховитият отговор, чут от Мойсей? Според християнското богословие *Аз съм Оня, Който съм* казва, че само Бог съществува действително или, както показва Магид от Месрич, че думата *Аз* може да бъде произнасяна само от Бога. Учението на Спиноза, което прави от пространството и от мисленето просто атрибути на една вечна субстанция, която е Бог, спокойно може да бъде едно възвеличаване на тази идея. „Бог наистина съществува; не съществуваме ние“ — писа един мексиканец аналогично.

Според това първо тълкуване *Аз съм Оня, Който съм* е онтологично твърдение. Други са разбрали, че отговорът избягва въпроса — Бог не казва кой е, защото това би надхвърлило разбирането на човешкия му събеседник. Мартин Бубер посочи, че *Ehuch asher ehuch* (*Ехейе ашер ехейе*) може да се преведе и като *Аз съм Този, Който ще бъде* или като *Аз ще бъда, където Аз ще бъда*. Мойсей, по подобие на египетските магове, ще да е попитал Бога как се казва, за да го държи в своя власт; Бог ще да му е отговорил фактически: *Днес разговарям с теб, но утре мога да приема който и да е облик, а също и лиците на натиска, на неправдата и на враждебността*. Това четем в *Гог и Магог*^[3].

Умножено от човешките езици — *Ich bin der ich bin, Ego sum qui sum, I am that I am* — сентенциозното име Божие, което, въпреки че се състои от много думи, е по-непроницаемо и по-твърдо, отколкото състоящите се от една-единствена, израсна и засия през вековете, докато в 1602 Уилям Шекспир написа една комедия. В тази комедия съглеждаме, навярно доста странично, един войник самохвалко и подлец, един войник хвалипръцко, който е успял благодарение на военна хитрост да бъде произведен в капитан. Уловката се открива, човекът е разжалван публично и тогава Шекспир се намесва и слага в устата му думи, отразяващи като в криво огледало ония други, които божеството изрече в планината: *Вече няма да съм капитан, но ще ям и ще пия, и ще спя като капитан; това, което съм, ще ме накара да живея*. Така говори Парол и внезапно престава да е обикновено действащо лице на комичния фарс и е човек, и е всички човеци.

Последната версия е създадена към хиляда седемстотин четиридесет и някоя, в една от годините на дългата агония на Суифт, които навярно са били за него един-единствен непоносим миг, форма на вечността на ада. От леден ум и от ледена омраза бил живял Суифт,

но винаги го е очаровала идиотщината (както ще очарова Флобер), може би защото е знаел, че на предела го чака лудостта. В третата част на *Гъливер* си представил с дребнавоподробна досада едно племе от грохнали и безсмъртни хора, отдадени на немощни щения, които не могат да удовлетворят, неспособни да разговарят със себеподобните си, защото ходът на времето е видоизменил езика, и да четат, защото паметта им не стига от един ред на друг. Уместно е подозрението, че Суифт си е представил този ужас, тъй като се е боял от него или навярно за да го прогони с магическо заклинание. В 1717 е казал на Янг, онзи от *Нощни мисли*: „Аз съм като това дърво: ще започна да умирам откъм листака.“ Повече, отколкото в последователността на своите дни, Суифт пребъдва за нас в няколко ужасни фрази. Този сентенциозен и мрачен характер се разпростира понякога върху казаното за него, сякаш оценяващите го не искат да бъдат нещо по-малко. „Да се мисли за него е все едно да се мисли за разрухата на една велика империя“ — писа Такъри. Нищо по-патетично обаче от допълнението му към тайнствените думи Божии.

Глухотата, световъртежът, опасенията от лудост и накрая идиотщината утежнили и постепенно задълбочили меланхолията на Суифт. Започнал да губи памет. Не искал да използва очила, не можел да чете и вече бил неспособен да пише. Умолявал всеки ден Бога да му прати смърт. И едно следпладне, стар и луд, и вече умиращ, чули го да повтаря, не знаем дали с примирение, с отчаяние или както някой се утвърждава и се закотвя в своята последна неуязвима същина: *Аз съм това, което съм, аз съм това, което съм.*

Може и да съм несполука, но съм, ще да е почувствал Суифт, а също и: Аз съм част от всемира, тъй неизбежна и необходима, както другите, а също и: Аз съм каквото Бог иска да бъде, аз съм онова, което са направили от мен вселенските закони, и може би: Да бъдеш това е да си всичко.

Тук свършва историята на сентенцията; нека ми е достатъчно да прибавя като послеслов думите, които Шопенхауер изрекъл, вече близо до смъртта, на Едуард Гризбах: „Ако понякога съм се смятал за нещастен, то се дължи на едно объркване, на една грешка. Вземал съм се за други, например, за заместник, който не може да стане титуляр, или за обвиняем в едно дело за клевета, или за влюбения, когото това момиче ненавижда, или за болния, който не може да излезе от дома си,

или за други лица, страдащи от аналогични нищети. Не съм бивал тези лица; то, най-много, е бивало платът на костюми, които съм обличал и които съм оставял. Кой съм действително? Аз съм авторът на *Светът като воля и представа*, аз съм оня, който даде отговор на загадката за Битието, който ще занимава мислителите от бъдещите векове. Това съм аз и кой би могъл да го оспорва в годините живот, които ми остават?“ Тъкмо защото е написал *Светът като воля и представа*, Шопенхауер е знаел много добре, че да бъдеш мислител е толкова илюзорно, колкото и да бъдеш болник или ненавиждан, и че той е бил друго нещо, дълбоко. Друго нещо: волята, неясният корен на Парол, нещото, което е бил Суифт.

[1] Един от Платоновите диалози, *Кратил*, обсъжда и изглежда отрича една необходима обвързаност на думите и нещата. ↑

[2] Гностиците наследили или преоткрили това особено мнение. Така се образувал един много обширен речник от собствени имена, които Василид (според Иринея) свел до неблагозвучната или циклова дума *Каулакау*, вид всеобщ ключ за всички небеса. ↑

[3] Бубер (*Какво е човекът?*, 1938) пише, че животът е проникване в едно странно обиталище на духа, чийто под е шахматна дъска, на която играем неизбежна и непозната игра срещу променлив и понякога ужасяващ противник. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.